

A MAGYAR ITO.

Ehéten száznegyvenhárom új tag jelentkezett, úgy, hogy a magyar itoista-szervezet tagjainak száma 3926. Mire meglesz a négyezer tag, addigra már megindul az országos szervezkedés munkája is, mert a héten a budapesti ito-bizottság, mely jelenleg a szervezet ügyeit intézi, már hozzá fogott az alapszabályok elkészítéséhez. Az ülésen bemutatják a bécsi szervezet által csak a napokban készített tervezetet, megvitatták az alapelveket és egy f. hó 15-ikén tartandó folytatólagos tanácskozáson megállapítják a magyar szervezet alapszabályait. Ezek után országszerte megindul a szervezkedés, előbb Budapesten, azután a vidék nagyobb ITO-centrumaiban, mivel előreláthatólag az alapszabályok értelmében vidéki itobizottságok alakulására van kilátás. Az ITO-vezetőség 8-ikán tartott üléséről a következőkben számolunk be:

Winterberg Gyula elnök melegen üdvözli a megjelenteket, megnyitja az ülést és fölkéri Szabolcsi Miksa szerkesztőt, hogy terjessze elő az Ito alapszabályait.

Szabolcsi Miksa elsősorban bejelenti, hogy a mozgalom egyre nő és a tagok száma megközelíti a 4000-et. (Nagy tetszés). Majd áttér az alapszabály-kérdésre; a legutóbbi bécsi kongresszus egy bizottságot küldött ki az új statutumok kidolgozására; a bizottság most készült el munkájával és ezért kellett a magyar szervezetnek is várni az előmunkálatokkal. Az elaborátumot átküldte a magyar Ito-nak is, hogy tegye tanulmány tárgyává. Behatóan ismerteti az egyes szakaszokat.

Winterberg Gyula elnök a bemutatott alapszabályokat áttanulmányozta, azokat csak úgy mint az előadó, nem tartja elég világosoknak. Az egyes szakaszokat azután tüzetes bírálat alá veszik és megállapítják, hogy a magyar Ito-nak külön alapszabályokra van szüksége.

Adler Illés dr. javasolja, hogy a kuratórium a maga kebeléből egy szűkebb bizottságot küldjön ki a magyar Ito alapszabályainak rögtöni kidolgozására, mert a megalkulást meg kell ejteni minél előbb.

Szabolcsi Izidor dr. csatlakozik az indítványhoz. Egy-egy szakasz nem ítéltető meg, ha az alapszabályok szelleméről nincs egységes impresszió; ő is azon az állásponton van, hogy a speciális hazai viszonyokat figyelembe kell venni.

Blau Lajos dr., Kiss Arnold dr. és Venetianer Lajos dr. érdekes észrevételei után Winterberg Gyula elnök szintén magáévá teszi az indítványt. Alapos argumentumokkal bizonyítja, hogy a magyar Itonak külön magyar alapszabályokat kell alkotnia.

Adler Lajos, a pesti hitk. elnöke mindenben osztja az elnök és az előadó kritikáját.

Dírsztay Bé. a báró hangsúlyozza, hogy nekünk csak a mi használatunkra és magyar alapszabályokat kell alkotni.

Az alapszabályokat kidolgozó, szűkebb bizottságba Szabolcsi Miksa elnöke mellett kiküldettek: Adler Illés dr., Blau Lajos dr., Halász Frigyes dr., Hevesi Simon dr., Kiss Arnold dr., Mezei Mór dr., Szabolcsi Izidor dr. és Venetianer Lajos dr. A bizottság f. hó 15-ikén már munkához lát és záros határidő alatt elkészíti az alapszabályokat.

Az alapvető munkálatok kisebb-nagyobb részletkérdéseit beszélték meg azután, majd Winterberg Gyula elnök indítványára Lengyel Ernő dr.-t titkárrá választották, amire az ülés, az elnök lelkes éltetése közben véget ért.

Az ITO londoni központja arról értesít bennünket, hogy Gregory tanár elkészült az angolai reporttal és a Bery R. A. professzor által készített talajelemzéssel együtt ez a tudósítás legközelebb szétküldetik az ITO vezetőférfiainak. Akkor majd alkalmunk lesz a magyar itoistáknak bemutatni azt a nagyjelentőségű jelentést, mely eldönti az angolai projektum sorsát. A portugál kormány egyik bizalmi férfia, Nascimento dr. akadémikus a napokban vaskos kötetet adott ki az angolai telepítésekről és ebben részletesen ismerteti az ITO vezéreinek tárgyalásait ebben a kérdésben. Ugy Zangvillről, mint a párisi Slouschról, — kinek lizaboni cikkeiből mi is sokat közöltünk — hosszabban emlékezik meg. A könyv leírja Angola fekvését és a parlamenti vitákat is. Nascimento dr. hive annak, hogy a portugál kormány a zsidó települőknek abszolút, teljes autonómiát adjon. Legalkalmasabbnak tartja a telepítésre a Benguellai fensík 60.000 négyszögkilométernyi területét.

Svájcban írják, hogy Rubinstein és más neves itoisták kezdeményezésére Zürichben a héten 800 tagú itoista-szervezet alakult.

A magyarországi propaganda-munka, mint az alább közölt kimutatásból kitűnik, gyönyörűen folyik. A magyar ITO-titkárság statisztikája szerint eddig nyolcvan felekezeti testület lépett (hitközség, chevra, nőegylet) a szervezet tagjai közé, ami mindennél jobban bizonyítja az eszme generális és mélyenható erejét. Az ehéti jelentkezések (csak a keddig érkezettekéről referálhatunk) újból változatlan lelkesedéstről tesznek tanúságot. Egyik legrégebb gyűjtőnk, Timár Emil tenkei orvos e héten négy nemzsidóhitű tagot jelentett be, köztük Richter Jenő tenkei rom. kath. plébánost, Bezsán Kornél gör. kel. szolgabíró, Papp Károly járásbíró, kik nemes szívük sugallatát követve, méltó köszönettel találkoznak a zsidóság részéről.

Csak változatlan lelkesedést kérünk s olyat, minőt eddig tapasztaltunk — és így kiépíthetjük a legnagyobb országos zsidó szervezetet!

Eheti jelentkezéseink közt első helyen említjük azon felekezeti testületeket, melyek szép példával *alapító*-tagoknak jelentkeztek. A nagy vidéki hitközségek közt a *nagyvárad*i e sorokban jelenti nemes elhatározását:

Tekintetes Szerkesztő Ur!

A nagyvárad i. z. hitközség f. hó 5-én megtartott előljárási gyűlésében, száműzött hittestvéreink felségélyezésére alakult „ITO” telepítési szervezetbe való belépését elhatározta s e célra 100 koronát adományozott.

Ezen most hivatolt határozat folytán van szerencsénk tudatni, hogy a tekintetes Szerkesztő ur címére a kiutalt 100 koronát elküldtük, mely összeg szives átvételét nyugtatni kérjük.

Nagyvárad, 1913 január hó 29.

A nagyvárad i. z. hitközség előljárása:

Wechsler Adolf,
elnök.

A nagyvárad i. z. hitközség a századik alapító tag!

Székesfehérvárott — mint *Fodor Mór* titkár átiratban közli — a hitközség és a chevra-kadisa lelkes vezetőségei sorakoztatták testületeiket az alapítók közé. *Dombóvárott* a nőegylet buzgó elnöksége fejtett ki akciót az ITO nagy eszméjéért és csatlakozását a következő sorokban jelenti:

Dombóvár, 1913 február 3.

Nagyságos Szabolcsi Miksa urnak
az Egyenlőség szerkesztőjének

Budapest,

A vezetésem alatt álló „Dombóvári I. z. Nőegylet” közgyűlése *nagy lelkesedéssel elhatározta*, hogy az ITO alapító-tagjai közé lép és a megszavazott 100 (egyszáz) korona tagdíját mellékelve küldöm.

Igaz örömlenkre szolgál, hogy az ITO nagy és üdvös céljait szerény anyagi erőnkhez mérten elősegíthetjük.

Kiváló tisztelettel:
Spitzer Sándorné,
elnök.

Nőegyleteink közül a *kővágóörsi* a következő szép és megkapó sorokban jelenti be csatlakozását:

Nagyrabecsült Szerkesztő ur!

Kis nőegyletünk, amely 22 tagból áll, f. hó 2-án tartott évi rendes közgyűlése alkalmával egyhangulag örömmel, legnagyobb lelkesedéssel 100 koronával alapítótagnak az ITO-hoz csatlakozik.

Amidőn ezt kedves Szerkesztő urnak szerencsések lehetünk szives tudomására hozni, engedje, hogy Önt szivünk mélyéből legmelegebben üdvözljük, mint e magasztos eszme nagytehetségű hirdetőjét, munkását és agitátorát.

Kedves Szerkesztő urnak maradtunk kiváló tisztelettel a *kővágóörsi* i. z. nőegylet megbizásából

Kővágóörs, 1913 február 5-én.

Marton Samu dr., *Schlesinger Miksáné*, *Marton Edéné*,
titkár. pénztáros. elnök.

Fia barmicva-ünnepe alkalmából alapító-tagnak lépett be ezenkívül *Frankl Zsigmond* dunapentelei földbirtokos is.

Gyűjtőink közt ehéten első helyen említjük meg *Sámson Sámuel*t, a nagyszalontai hitközség buzgó elnökét, ki *Fodor Ignác* urral együtt 35 tagot gyűjtött községében

az ITO nagyszerű szervezetének. A muraszombati zsidóság is kitett magáért e gyönyörű zsidó kultureszméért való lelkesedésében. *Geiger Artur* dr. buzgó iniciatívájára *Finkelstein* József hitk. jegyző lelkes agitációjára megkezdődött az akció, mely a kerületre is kiterjedt. Gyönyörű eredményről számolhat be a *körmöcbányai zsidóság*, mely páratlan lelkesedéssel állott be az eszme katonái közé. *Wildmann Adolf* dr. hitk. elnök buzgó kezdeményezésére és *Rusznák Illés* jegyző fáradhatlan agitációjának hatása alatt a *hitközség majdnem minden tagja belépett az ITO-ba*. Az erdélyi zsidóság brassói, kolozsvári és csikszeredai ITO-gárdáihoz csatlakozik e héten a *tordai ito-isták* csapata, kiket *Moskovits Bernát* nagykereskedő lelkesedése vezetett *Zangvill* zászlaja alá. Tiszolcon *Schwarz Mór* dr. orvos fejtett ki a zsidó territorializmus világgondolatáért hatalmas propagandát. Biharmegyében a mi legrégebb és legelső gyűjtőnk, a páratlan entuziazmusu tenkei *Timár Emil* az *ötödik* telt gyűjtővet küldi be; eddig 85 tagot szerzett a biharmegyei, jórészt falvakban elszórt zsidóság körében. Az *örkényi* hitközség *Farkas Vilmos* buzdítására lépett tagjaink közé, Tiszaszalkán pedig *Klopfer Mihály* gyűjtött tagokat.

E páratlan munka e héten 143 új tagot hozott az ITO-nak; ugy, hogy a tagok összes száma 3926.

Alapító-tagoknak jelentkeztek:

Nagyvárad i. z. hitközség (fizetett száz koronát).

Dombóvári i. z. nőegylet (fizetett száz koronát).

Székesfehérvári i. z. hitközség (fizetett száz koronát).

Székesfehérvári chevra kadisa (fizetett száz koronát).

Kővágóörsi i. z. nőegylet (fizetett száz koronát).

Frankl Zsigmond földbirtokos (Dunapentele: *Kramer Simon* igazgató ivén fizetett száz koronát).

Rendes tagoknak jelentkeztek:

Örkényi i. z. hitközség (fizetett tíz koronát), *Neuwirth Jónás* (Tiszalök, fizetett négy koronát), *Freud Lajos* (Bicske, r. jelentkezett tag befizetett négy koronát), *Izr. tántestület* (Baja, fizetett négy koronát), *Fleischmann József* (Baja, fizetett négy koronát), *Kertész Ármin* (Budapest, fizetett négy koronát), *Sándor Pál* dr. ügyvéd (Budapest), *Kramer Simon* ig. tanító ivén Dunapentele-ről: *Goldberger Dávid* bádogos (fizetett négy koronát), *Bruck Ernő* gőzmalomtulajdonos (fizetett négy koronát).

Dávid Lajos (Kolozsvár) ivén jelentkezett és két hét előtt kimutatott tagok fizettek 40 koronát.

Klopfer Mihály ivén Tiszaszalkán jelentkeztek: *Grósz Jenőné* (Tiszaszalka, fizetett négy koronát), *Klopfer Jakab* (Budapest, fizetett négy koronát).

A körmöcbányai i. z. hitközség (*Wildmann Adolf* dr. elnök és *Rusznák Illés* jegyző) ivén jelentkeztek: *Izr. hitközség*, *Wildmann Adolf* hitk. elnök, *Várad i. z. Zsigmond* siketnéma int. igazg., *Pollák Hugó* asztalos, *Kaszriel Mózes* körjegyző, *Goldner Mór* kereskedő, *Hirsch Márk* kereskedő, *Reichmann Jenő* kereskedő, *Klein Ödön* dr. körorvos, *Berényi Bertalan* kir. adótárnok, *Heller Mór* kereskedő, *Stern Vilmos* gyáros, *Klein Samu* órás, *Frank Rezső* kereskedő, *Langer Mór* kereskedő, *Holzmann Gyula* kereskedő, *Freud Manó* kereskedő, *Kuffler Béni* kereskedő, *Grosz Ferenc* főreálisk. tanár, *Holzmann Mór* szállodatulajdonos, *Feiner Mór* városi mérnök, *Stiaszny*

Béla gyáros, *Tandlich* Jakab kereskedő, *Friediger* Adolf kereskedő, *Kuffler* Sándor kir. mérnök, özv. *Goldstein* Adolfné keresk. (Kékelő), *Székely* Mór szállítmányos, főtiszt. *Reichardt* M. rabbi neje, *Weil* Bertalan kereskedő (Bartos), *Schlesinger* Dávid munkásbirt. pénzt. ig., özv. *Róth* Sándorné kereskedő, *Tänzer* Gyula kereskedő (Karvály), *Schäffer* Jakab vendéglős, *Buchsbaum* Márkusz gyáros. *Fizettek egyenként négy, összesen 136 koronát.*

Schwarz M. dr. orvos ivén Tiszolcon jelentkeztek: *Kohn* Albert kereskedő, *Eisnitz* Sándor gyógyszerész, *Freimann* Henrik kereskedő, *Szántó* Sándor jegyző, *Müller* Sámuel kereskedő (Hacsó), *Klein* Géza kereskedő, *Grinman* Ármin kereskedő, *Müller* Mór kereskedő, *Mahrer* Pál ellenőr, *Schwarz* M. dr. orvos. *Fizettek egyenként négy, összesen 40 koronát.*

Timár Emil tenkei m. kir. állatorvos ivén újabb jelentkeztek Tenkén: (ötödik sorozat, 73—85 tag.) *Korda* Ödön gazdálkodó (Nyárszeg), *Steiner* Mór kereskedő, *Kenyeres* János birtokos (református, Nagyszalonta), *Löbl* Jakab kereskedő (Alsókocsoba), *Stein* Béla kereskedő (Körös-Száldobágy, még nem fizetett), *Mandel* Ferenc nyomdatulajdonos, *Stein* Lipót kereskedő (Feketekápolna, még nem fizetett), *Rappaport* Miksa erdőigazgató (Botfej), *Pollák* Ödön erdőfelügyelő (Bokszeg), *Weiszberger* Jakab sertésbizományos (Temesvár), *Ladányi* József dr. ügyvéd (még nem fizetett), *Richter* Jenő (róm. kath.) plébános, *Bezsán* Kornél (görögkeleti) szolgabíró (még nem fizetett). *Fizettek, a megjelölt hátralékosok kivételével, egyenként négy, összesen 40 koronát.* A külön meg nem nevezettek lakóhelye Tenke. — A régebben jelentkezett tagok közül fizettek: *Edelheid* Bernát (Feketetót 4 K), *Weisz* Imre, (azelőtt Körösmart, most Tenkénocsáron 4 K).

Moskovits Bernát gabonakereskedő ivén Tordán jelentkeztek: *Moskovits* Bernát terménykereskedő, *László* Adolf kereskedő, *Frenkel* Lipót cipész, *Krausz* Miksa kereskedő, *Lázár* Simon sörgyáros, *Weinstein* Nándor adótitst, *Reich* József dr. ügyvéd, *Pártos* Adolf kávé, *Kálmán* József kereskedő, *Klein* Béla birtokos (Gerend), *Freund* Zsigmond festő. *Fizettek egyenként négy, összesen 44 koronát.*

A *muraszombati* izr. hitközség ivén (*Geiger* Artur dr. elnök és *Finkelstein* József jegyző) Muraszombaton jelentkeztek: *Izr. Hitközség, Chevra kadisa, Czedokopénztár, Izr. nőegylet, Ifj. egylet, Geiger* Artur dr. hitk. elnök, *Geiger* Vilmos dr. orvos, *Ritscher* Samu dr. hitk. alelnök, *Vályi* Sándor dr. ifj. egyl. elnök, *Fürst* Ödön chevra-elnök, *Berger* Béla kereskedő, *Kohn* Lipót kereskedő, *Árva* Henrik kereskedő, *Kemény* Mór kávé, *Boros* Benő kereskedő, *Schwarz* Izidor földbirtokos, *Heimer* Samu kereskedő, *Stern* Hugó mérnök, *Heuberger* Simon mézár, *Nádai* József bornagykereskedő, *Salamon* Jenő gyógyszerészegéd, *Eisenstein* Gábor kereskedő, *Preis* Izrael kereskedő (Péterhegy), *Löwensohn* Béla kereskedő. (Senyeháza). *Fizettek egyenként négy, összesen 96 koronát.*

A *nagyszalontai* izr. hitközség ivén (*Sámson* Sámuel elnök és *Fodor* Ignác kereskedő) Nagyszalontán jelentkeztek: *Sámson* Sámuel hitk. elnök, *Lakatos* Gyula, *Nagyszalontai izr. hitközség, Fodor* Ignác és neje kereskedő, *Stern* Lajos kereskedő, *Szilás* Sándor kereskedő, *Springer* Dezső kereskedő, *Sebestyén* Sándor bankhiv., *Hajnal* Izsó kereskedő, *Kertész* Pál kereskedő, *Bleyer* Sándor dr. orvos, *Weisz* Márton táncmester, özv. *Sternthal* Farkasné magánzó, *Gerő* Arthur fogtechnikus, *Szántó* Márton kereskedő, *Ellmann* Lajos szállodás, *Szabó* Emil gyógyszerész, *Löwenstein* Lajos kereskedő, *Salamon* Ármin

kereskedő, *Róth* Mór kereskedő, *Váradí* Imre takarékpénz. titkár, *Kerekes* Sándor dr. ügyvéd, *Ellmann* János férfiruha-kereskedő, *Magyar* M. Dávid ékszerész, *Lazarovics* Gábor mérnök, *Schreiber* Izidor földbirtokos, *Weisz* Márton malomigazgató, *Kornstein* Hermann vezérigazgató, *Bleyer* Mór keresk., *Barta* Ferenc dr. ügyvéd, *Farkas* Jakab keresk., *Nemes* Ferenc malmi könyvelő, *Kálmán* László keresk., *Grünfeld* Albert gazdálkodó, *Lindenfeld* Sándor malmi pénztáros. *Fizettek egyenként négy, összesen 140 koronát.*

Az ITO propaganda-költségeire adakoztak: *Magyar* Jenő dr. (Komló) 5 koronát — *Timár* Emil ivén Tenkén: *Papp* Károly kir. járásbíró 4 koronát.

Az összes befolyt pénzeket átadtuk *Winterberg* Gyula udvari tanácsos urnak, az ITO nemzetközi igazgatótanácsa magyarországi tagjának, ki azokat a Pesti Magyar Kereskedelmi Bankba letétbe helyezte és róluk pontos számadást vezetett.

Eötvös és a klerikalizmus.

— Részlet egy Eötvös-tanulmányból. —

Irta és az IMIT-ben felolvasa *János Engel Róbert* dr.

Az antiszemita zsidóellenes támadásai közül komoly érv gyanánt Eötvös a zsidó emancipációról szóló művében csak olyannal foglalkozik, mely igazolná, hogy a zsidók vallási tanai és elvei az állam szempontjából veszélyesek. A zsidóság ellenségei természetesen ezen tere koncentrálták erejüket és bizonyítékok gyanánt főleg a Talmudból kiszakított idézetekkel éltek. Ily mondások pl., hogy az eskü néha kötelező, néha pedig nem; vagy hogy a keresztényeket szóval és tettel megcsalni nem tilos. Amely vallásnak ily elvei vannak, azt az állam nem fogadhatja be, mert nem tűrheti, hogy állampolgárainak egy része ily elveknek hódoljon — így mondják az emancipáció ellenségei.

E gondolatmenetet Eötvös művében élesen kritizálja és kifejti, hogy annak sulya csak az esetben volna, ha először is a Biblia és a Talmud nem egyes kiszakított idézetekben, de egész szellemükben volnának ellentétesek a mai államrenddel és ha azonfelül a zsidók mindezen elveket ma is a legpontosabban követnék. Azonban a Bibliának a keresztény erkölcs alapjává is vált mondásai, mint pl. „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat“, „Ti és az idegen egyenlők vagytok az Ur előtt“, — igazolják, hogy nem lehet oly erkölcstelen az a nép, melyből a krisztusi tanok eredtek. Nem ismeretlen Eötvös előtt a hitvitákban gyakran szereplő azon szempont, mely szerint Mózes törvényeiben megkülönböztetendők egyfelől az erkölcsileg örökértékű szabályok, másfelől pedig oly előírások, melyek történelmi viszonyok kifolyásai lévén, magukon hordják koruk bélyegét. De nem csak a Bibliáról szól így, hanem a Talmudról, melyet természetesen csak fordításban ismerhetett, szintén kiemeli, hogy ez számtalan helyen elismeri az eskü szentségét, hogy kötelességévé teszi a zsidóknak a nem-zsidó vallású szegények támogatását stb.

A továbbiakban kifejti Eötvös azon vád képtelenségét,

hogy a zsidók tanai és elvei veszélyesek az államra: mert még ha állana is, hogy ily tanok történelmi események behatása gyanánt keletkeztek volna: ezekből is csak akkor lehetne fegyvert kovácsolni, ha bizonyíthatnák, hogy a zsidók „csak ahoz ragaszkodnak, ami vallásos könyvekben országunk törvényeivel ellenkezésben áll”; már pedig ezt senki sem tudja igazolni. A törvényhozónak, ki az emancipáció kérdésében dönteni hivatott, csakis a jelenkori zsidóság vallásos fogalmait kell vizsgálat tárgyává tennie és csak arra lehet tekintettel, vajjon vannak-e ezen tanok közt olyanok, melyek a mai államrenddel össze nem férnek? Eötvös szerint a zsidóság ragaszkodik ugyan tanainak azon lényeges erkölcsi részéhez, melyből maga a kereszténység is eredt; ez azonban nem jelenti azt, hogy minden vallási előírás még ma is hatályban volna; sok avult már el, pl. a hetedik év, az ugynevezett Jóbél-évhez fűződő vallási előírások ma már csak történelmi értékűek, bár a régi zsidó szociálpolitikának ez egyik legkiválóbb alkotása volt.

A tárgyalat vád megsemmisítése után legmegragadóbb érvével áll elő Eötvös, kifejtve a hamisítatlan bibliai szeretettől áthatott nézetét, hogy épen a keresztény vallásnak legszentebb kötelességei sértetnek meg, ha a zsidók jelen jog nélküli állapotukban meghagyatnak; a keresztény vallás megalapítója „nem akarhatá, hogy nevében egy ártatlan nemzet ezredes elnyomatás alatt szenvedjen!” Teljes meggyőződéssel pillant Eötvös a jövőbe, mely valóra váltja majd azon tisztes célt, hogy a népek vallásos nézetei „egy irányban állanak.” Bár zsidó szempontból nem irhatjuk alá, mindamellett hatalmas gondolatnak kell elismerni, hogy csak akkor ha a zsidókkal szemben való igazságtalanságokat helyreállítottuk, remélhetjük, hogy „vallásunk, tetteink által hirdelve, terjedésében végre e népet is körébe vonja.”

Amily aggodalmasan kerültük mindeddig a jelenkorra való vonatkozásokat, annyira élénk tolul itt az összehasonlítás egyfelől Eötvös ideális keresztényi felfogásának magas röpte, másfelől pedig a jelenkort megfertőző, vakbuzgó klerikalizmus között, mely utóbbinak működése mögött nem rejtőzik egyéb, (hogy Eötvös pregnáns kifejezésével éljünk), mint „a gyűlölség az ájtatosság árca alatt.” Ha az egyik klerikális lap a zsidó orrtípusból ugynevezett „tudományos” következtetéseket von le a zsidó rossz jellembeli sajátságait illetően; ha egy másik lap azon nagyhangú kijelentést teszi, hogy „Magyarországon otthon csak a katolikusok vannak, a többiek mind vendégek csupán”: az ilyfajta tendenciózus konkolyhintésnek nincs szigorubb bírálója, mint épen Eötvös. A vallásosságunk tetteiben való hirdetése: ez a legnagyobb szerű, mire Eötvös élete megtanít és épen ez az, amitől a magát kereszténynek tartó klerikalizmus mértőldnyi messzeségre került!

Tompa Mihály és a biblia.

— Pollák Miksa dr. könyve.* —

... Elmerülni a nagy írók szellemi hagyatékának tanulmányozásába, leszállni gondolataik mélységeibe s újra érezni velük halhatatlan érzéseiket, hordani a téglákat emléküik irodalmi pantheonjához — van-e, nekünk, kicsinyeknek ennél gyönyörűsebb feladatunk? Közülök való mondta meg egyszer, hogy az évek századjain és ezredein keresztül örökzöld marad ősz fejükön a koszoru. De a magyarázók szerény csapatának, tul a rajongás tudattalan fölkiáltásain, számot kell adni a nagy elmék belső fejlődéséről, eszméik és érzéseik, formáik és nyelvük kialakulásáról. A koszoru amugy is zöld marad; de a magyarázók mécsesei megvilágítják a fejlődés utjait, elvisznek bennünket a csak körvonalaiiban sejtett világ rejtett völgyeibe, rohanó patakjainak forrásaihoz.

Ezt a nevezetes gondolatot korán megértette Pollák Miksa, ki pár éve Arany János munkáiba merült el és egy sikerült könyvben (Arany János és a biblia, 1904.) megállapítja Arany János költészetének és stílusának a bibliához való viszonyát, a bibliából vett elemeit. A könyv a M. T. Akadémia kiadásában jelent meg s akik azóta Arany stílusával, általában Aranynyal foglalkoztak, nem mentek el mellette és okulást merítettek sok-sok adatából.

Am a bibliai hatás szempontjából sokkal többet ígér Tompa Aranynál, Arany Jánosnál a biblia valójában csak a gyermekkori emlékeződések aranyos ködében ragyog; később is olvasta, látta a bibliát, de Tompa paplakában ez volt igazán a könyvek könyve. Ez felelt meg legjobban nemcsak a papnak, hanem az ősz, a hazafiui fájdalom borongólelkű énekesének, a szenvedések szomorú költőjének is. Hányszor olvashatta Jób könyvét könyvtől ragyogó szemeivel, mikor a sulyos kór aláásta egykor oly hatalmas szervezetét! Micsoda bibliikus önmegadás ömlhetett el az elgyötört testü férfiun, midőn — egy fatális tévedés, halálhírének korai elküldése miatt — megtört tekintetével még elolvashatta a pesti újságoknak róla szóló nekrológjait! Bibliás ember volt Tompa, ugysis mint költő, ugysis mint pap, hiszen nem ismerte korunknak azt az immorális felfogását, mely több egyént, több lelket, sőt többféle becsületet bujtat azonegy halandó porhüvelyébe. Bibliás költő volt Tompa, nemcsak vidéki templomának kopott szószékén, hanem testestől-lelkestől, mindig.

Pollák Miksa könyve ennek a bibliás költőnek művein visz bennünket keresztül. Valóban öröm és lelkesedés látszik minden során. Ilyen aprólékos munkát nem is lehet másképen elvégezni. De lelkesedése komoly lelkesedés, mely elmélyedéssel jár. Tárgya megdövülvén, elhagyta első művének módszerét csaknem egészen. Ott a nagy művek rendjén, külön tárgyalva mindeniket, kereste a bibliai

* Kiadta az IMIT Budapest, 1912. Ára 3 K. 194 l.

nyomokat, mindenütt külön vizsgálván a külső s külön a belső hatást. Itt megpróbálkozott a bibliai osztályozással. Összegyűjtögette a zsoltárok hatását mutató helyeket, a Jóbét (jaj beh sok van ilyen szegény Tompánál!), a Prédikátorét. De persze ezzel az osztályozással az anyagnak csak egy részét lehetett elrendezni. „Tompá moralizáló hajlama“ címen közöl még igen érdekes gyűjtést, majd külön fejtegeti Tompa bibliai allegóriáit, egyenként. Ezután még négy fejezet következik, melyek közül egy mintegy az előbbiekre el nem helyezhető anyagot teszi közzé nagy ügyességgel, egy Tompa nyelvénék biblikus elemeiről beszél, egy igen meglepően sok rabbinikus elemet mutat ki s az utolsó „A pap és a költő“ címmel a munkával kevés szervi kapcsolatban lévő tárgyat fejtegeti nemes lelkesedésének kellemes hangján.

A nyelvi fejezetet illetőleg én bizony szívesebben láttam volna, ha e rész bővebben kiaknázza vala Tompa nyelvkincsét, feldolgozta volna nemcsak verseit, hanem prózáját is teljesen. És ez talán ma már nem is csupán az én szubjektív szempontom. S ha már a ráfogásoknál vagyunk, említsük meg, hogy egy jó mutató, a tárgyalt versek címe szerint rendezve, jó szolgálatot tett volna azoknak, akik adatokat keresgélnek majd e munkában. Nem lehetetlen, hogy sokakban fel fog támadni e kötet olvasásakor is az a gondolat, melyet az Arany-munkáról irt bírálatában, Arany legnagyobb kritikusa, Riedl Frigyes kifejezett, hogy t. i. e mű adatai közt is vannak szubjektív megállapítások, vannak biblikus elemek, melyek csak közvetve azok, amelyek az emberi szellem és nyelv nemzetközi biblikus elemei közé tartoznak. Node e helyen nem óhajtának vitát kezdeni munkánk derék, alapos szerzőjével.

Inkább kérni szeretném, hogy folytassa munkáját, mely igazán olyan, mint a bányászé: le kell szállnia az adatoknak tömegébe, el kell köztük igazodnia, tudós lelkével oda kell asszociálnia adataihoz a biblia megfelelő helyét, de mikor kincsekkel megrakottan megtér nagy dolgozásából s egy-egy könyve fölkerül az irodalmi élet napfényébe, sokan vannak, kik gyönyörködnek a felhozott drágakövek ragyogásában s hálát éreznek a munkás iránt. Mennyi még itt is a tennivaló! Egy szép felolvasásban elmondhatná, mit köszön az új magyar lira a bibliának, kezdve Kiss Józsefen, el egészen a legujabbakig, kiknek ajkán sokszor csodás harmóniában egyesül a mult bibliai áldása meg a jelen szociális átka. És Pollák-féle munkára vár a magyar bibliafordítások története is! Ime, ez a munka jutalma: új munkára való nógatás. De az elvégzettét is feltétlen elismerés illeti meg Pollák Miksa drt nemcsak a szakközönség, hanem általában az olvasó emberek részéről is.

S midőn ezt e lap hasábjain megállapítjuk, lehetetlen elhallgatnunk annak dicséretét, aki azt az irodalmi vállalatot, melyben e mű megjelent — az IMIT-ét — megalapítá, vezeti és irányítja. Bánóczi Józsefet értem. Valóban, az IMIT évkönyvei, kiadványai diszére válnak egész irodalmunknak.

Rubinyi Mózes dr.

A temesvári zsidók az 1848/49-iki szabadságharcban.

Irta:

Singer Jakab dr., temesvár-gyárvárosi főrabbi.

(Folytatás.)

Midőn Kossuth pénzügyminiszter 1848. május 19-ikén felhívást intézett a haza polgáraihoz, melyben a szorongatott haza felségélyezésére, a hon védelmére önkéntes pénzáldozatot kér, a temesvári zsidók önkéntes adakozásból 1130 váltóforintot gyűjtöttek össze¹⁾, melyet örömmel tettek le a haza oltárára; a temesvár-gyárvárosi izr. jótékony nőegylet pedig 400 v.-frnyi alaptőkét adta át Kossuthnak, lemondván a kilátásba helyezett kincstári szelvényekről is.²⁾ A temesvári zsidó hitközség azonkívül Kossuth hívó szózatára 5 ujoncot toborzott, kiket a hitközség 3 évre saját költségén fölszerelt és eltartott. A felfogadott ujoncok névszerint: Reismann Ignátz Tisza-Nagyfalu, Weinberger József rectius Henich Beregszász, Blau Hermann Munkács, Rothschild József Mátészalka, Weisz Lipót Szeged. Ezek 20 frt foglalót kaptak és a hitközség megbízásából Östreicher M. beszolgáltatta őket Szegedre a hadfogadó (Werbcom-mando) parancsnokságnak. (Hitk. jkönyv 1848. No. 45.)

A bánáti honvédszászlóaljban jelentékeny számban szolgáltak temesvári zsidók, akik végigküzdötték a szabadságharcot. Honvédeknek állottak be a nemzetőrök közül: Assael János, Solgnir Wolf (honvédhuzár lett), Szabadi-Schächter Emánuel és a Hazayak³⁾, gyarmatai Derera Izrael, Stern Jakab, Böhm Mórítz szabó, a temesvári hitközség előimádkozójának a fia⁴⁾ és Steiner Gyarmatáról.⁵⁾ Minden bizonnyal többen lehettek, akik a haza hívására fegyvert ragadtak, mint amennyit én itt felsorolhatok, kik a nemzet jogainak védelmére, a veszély órájában, midőn a harci riadó megszólalt, elmentek a harctérre küzdeni a nemzet igazáért.

De nem sokára megváltozott a helyzet és Temesvárnak meg kellett hajolnia az osztrák hatalom előtt. A temesvári várórség elpártolt a nemzeti ügytől és 1848. október 10-ikén báró Rukavina várparancsnok Temesvár várát külvárosaival együtt ostromállapotba helyezte. Ezen időtől a temesvári zsidóságra a zaklatások és a kivételes megadóztatások hosszú láncolata következett.

A császáriak nagyon jól értettek ahhoz, hogy a zsidóságot, mint a legjobb adóalanyt, mindenféle címen megsarcolják.

¹⁾ Hitk. jkönyv 1848. No. 55. Die Herrn Markus Jeitelesz, M. Oestreicher, Heim Russo, Merachem Magyar legen Rechnung über die mittelst Subscription freiwilliger gaben eingehobene und auf folgende Art auf den Altar des freien Vaterlandes gelegte Gelder. Érdekes, hogy az adakozási lajstrom a jkönyvben megvan, de a nevek nincsenek rajta kitéve. Ugy látszik a bekövetkezett események miatt, erre már nem volt idejük. A városi levéltár adatai szerint: a héber község a haza oltárára 970 pft gyűjtött. 1848, 3182. sz.

²⁾ A nőegylet élén ekkor állottak: Fischl Charlotte elnök, (nagyapeli Sternthal Salamon, — a XXIII. községkerület nagydemü elnöke — napjának anyja és a Dirsztay bárók özanyja), Fischl Babette, Schächter Charlotte, Kohn Kati, Pollák Johanna, Spiller Lisette, Jeitelesz Julie, Mayer Marie, Rechner Therese, Blau Resi, Goldstein Hanni, választmányi tagok. Tull Lisette (Mühme Liebele) és Rosenthal Fanny, tiszteletbeli választmányi tagok. Fischl Dávid pénztárnok, Fischl Rosa pénztárnokhelyettes, Schächter (Szabady) Emánuel titkár, J. M. Mayer magister és Dr. Ehrenfest orvos.

³⁾ L. mult számunk jegyzetét.

⁴⁾ Apja R. Jokev Sajchet volt.

⁵⁾ Buziási Eisenstädter J. főhadnagy, Waldmann Nathan hadnagy, Stern Jakab és Spitzer Jakab őrmesterek, Deutsch Dávid József tizedes, Spitzer Ignác honvéd, a szabadságharc lezajlása után jöttek csak Temesvárra.

Mindenekelőtt politikai hitvallásukat akarta ismerni a várparancsnok és ezért a temesvári zsidó hitközséghez a következő jegyzéket intézte:

„Da es dem k. k. Kriegsrathe zur unerlässlichen Bedingung geworden ist, die Meinung und politischen Ansichten des Gemeinde-Vorstandes genau zu wissen und kennen, erhält die Gemeinde hiermit den Auftrag, nach Verlauf von drei Stunden nach Erhalt dieser Note, dem k. k. Kriegsrathe unumwunden klar und deutlich die kategorische Äusserung zu unterlegen, ob die Gemeinde:

1. Die jetzige Regierung zu Budapest für illegal erkenne?

2. Ob der Gemeinde-Vorstand dem Belagerung-Zustand der Festung Temesvar und dem hier zusammengesetzten K. K. Kriegsrathe sich unbedingt unterwerfe?

Diese Äusserung wird in der obenanberaumten Zeit und mit der angedeuteten Bestimmtheit gewärtiget, ansonst der k. k. Kriegsrath den gegenwärtig bestehenden Gemeinde-Vorstand factisch aufzulösen und zur Leitung der Angelegenheiten einen provisorischen Gemeinde-Vorstand zusammen zu setzen, sich bemüssigt sehen würde.⁶⁾

Temesvar, 5-ten November 1848.

Freiherr v. Rukavina

F. M. L. und Festungs-Commandant.“

A hitközség erre válaszában kijelenti: Minthogy a városi magistratus már Temesvár öszlakosai nevében őfelsége iránti hü érzelmeiről a haditanácsot biztosította,⁷⁾ ő, mint a városi tanácstól közvetlenül is függő és fenhatósága alatt álló testület, önálló véleményt nem mondhat.

Mindazonáltal biztosítja a haditanácsot a Temesvár területén lakó öszsidóság nevében, hogy miként a város többi jóérlmü (gutgesinnt) lakói, míg a hadi állapot tart, mindenben aláveti magát a haditanácsnak és elismeri annak rendeleteit.

A császáriak iránti jóérlmüket nemsokára kézzelfoghatóan kellett bebizonyítaniok.

Nov. 28-ikán ugyan Stojanovits János császári biztos felszólítja a hitközséget, hogy a hadi tanács rendeletéből a „városerődítési munkálatok“ céljára fizessen azonnal 1000 frtot, „widrigens der K. K. Kriegsrath das Nöthige einzuleiten wissen wird“. Hogy szavainak még nagyobb nyomatékot adjon, néhány gazdag zsidót bezárattott.

A hitközség a városi tanácshoz fordul panaszával, oltalmat és védelmet kérve úgy a kivételes adó, valamint az erőszak ellen, azonban mind hiába. Nem használt sem a panasz, sem pedig a szegénységükre és az elviselhetetlen terhekre való hivatkozás, a pénzt át kellett adni a haditanácsnak.

Alig fizették le ezen kivételes adót, midőn december hó 4-ikén a bánági kormányzéki bizottság türelmi adó hátralékban nem kisebb összeget, mint 53,531 frtot kért.⁸⁾

Erre a hitközség terjedelmes iratot nyújtott át a bánági kormányzéki bizottságnak, melyben felvilágosítja, hogy V. Ferdinand 1846. év június 24-ikén 5188/pp. sz. a. a 2¹/₂ millió türelmi adóhátralékot Magyarországon és mellék-tartományában, 1,200,000 frt váltságdíj fejében egy és mindenkorra eltörölte és hogy a temesvári zsidók az ebből rájuk eső quota 9116 frt 48 kr.⁹⁾ félénkénti részletekben fizetendő kötelezettségének pontosan eleget tettek.

⁶⁾ Hitk. jkönyv 1848. No. 58; Dr. Löwy Mór: Skizzen zur Geschichte der Juden in Temesvár 28. l.

⁷⁾ A városi tanács okt. 28-án kapott ugyanilyen értelmü átiratot a haditanácstól.

⁸⁾ Hitk. jkönyv No. 61.

⁹⁾ Bernsteinnál i. m. 28. l. a temesvári zsidókra, a türelmi váltság céljából, kivetett adó összege: 946 frt 48 kr., úgy látszik sajtóhibán alapszik.

A császáriaknak, úgy látszik, a váltságdíj is kapóra jött, mert 1849. jan. 1-én az egész 9116 frt 48 kr. türelmi bér váltságdíj lefizetését követelik és pedig 8 napon belül, azzal a nyomatékos kijelentéssel, hogy ellenkező esetben katonai erővel fogják azt behajtani.

A hitközség újfent a városi tanácshoz fordul, melyben ecseteli szomorú helyzetét: „Um aber als ein unmittelbar dem löbl. Magistrate untergeordneter und unter dem Schutze und der Leitung eines löbl. Magistrates stehender Körper, nicht einseitig belangt werden zu können, bittet die Gemeinde unterthänigst, womit ein löblicher Magistrat in dieser Beziehung das Nöthige zu verfügen geruhen möge und zwar um so geneigter, als die Gemeinde in allen ihren Angelegenheiten, so wie früher auch fürhin, nur den Anordnungen eines löbl. Magistrates mit treuer Hingebung zu befolgen verpflichtet sein dürfte . . . Es geruhe demnach ein löblicher Magistrate auf Grundlage vorausgelassener Zahlungen, bei deren Einkassierung die Gemeinde, ob den drückenden Zeitverhältnissen, der dadurch erfolgten Verarmung und Erwerblosigkeit ihrer meisten Glaubensgenossen mit unendlichen Schwierigkeiten zu kämpfen hatte, die höchst erschöpfte Lage der Gemeinde zu berücksichtigen.¹⁰⁾

Ez mind nem volt elég. Az adóprés a zsidókkal szemben csak most kezd igazában működni. 1849. jan. 12-én, a haditanács a lovasság felszerelésére, hadiadó fejében, 5349 frt 10 krt követel, egyben még szemrehányást tesz a zsidóságnak, hogy eddig minden nemzetség és minden rendü és rangu polgárok nagy áldozatokat hoztak, csak a zsidóság nem.

Az érdekes átirat így hangzik:

No. 39/1849. Temesvár, 12-ten Jänner 849.

Zur Beförderung der bereits im glücklichsten Zuge befindlichen Operationen gegen die magyarischen Rebellen!! ist die schleunige Vermehrung der Cavallerie nothwendig, zu deren Ausrüstung nach dem, gegen Rückschluss erfolgenden Ausweise, der Geldbetrag von 5349 fl. 10 kr. C. M. erfordert wird.

Indem nun seit den begonnenen Operationen, mit Ausnahme der Israeliten, sämmtliche übrige Nationen von den Reichsten bis zu dem Ärmsten und von jeder Standesklasse, mehr oder weniger und die Meisten grosse Opfer brachten, während gleichzeitig Erstere (Israeliten) bei den vielen Gefahren, hier unangefochten Schutz und Sicherheit fanden, wie auch von Druck und Erpressungen, welche die magyarische Partei vom Beginn der Bewegung, mitunter selbst unter Anwendung von Hinrichtungen!! Mord und Brandlegung ausübten!! verschont wurden, so verhofft der k. k. Kriegsrath, dass auch die hiesigen isr. Gemeinden seiner ersteren Aufforderung obigen Geldbetrag beizusteuern um so williger entsprechen und die gedachten 5349 fl. 10 kr. C. M. binnen wenigen Tagen abführen werde, als die Gemeinden ohnehin, so glücklich sind, viele sehr bemittelte Männer in ihrer Mitte zu zählen und übrigens den Gemeinden selbst die Gelegenheit erwünscht sein dürfte, auch ihre loyale Gesinnungen für Recht und Ordnung, für Se. Majestät den Kaiser und König und des gesamts Vaterland thatsächlich zu bewähren, wozu man die Gemeinden früher aufzufordern, keine Veranlassung hatte und daher, wegen bisher nicht geschehen Leistungen, dieselben nicht mit dem mindesten Vorwurfe belasten will.

Vom k. k. Kriegsrathe

Rukavina, m. p. Fmlieut.

¹⁰⁾ Hitk. jkönyv No. 66.

(Folytatjuk.)

Jevőrechechó Adonáj! . . .

Atyám imáira emlékezem ez éjjel,
amikor sűrű köd száll s fáradt szívem nehéz.

Atyám imáira, busongó gyertyafényben
és egy mozdulatára: mikor a gyenge kéz,

— áldott, drága keze — egyszer az imakönyvről,
hol sulyosan feküdt, mint arcon a redő,
szelid és gyöngye ivben, megázottan a könnytől,
ifju fejemre bágyadt . . . Ó kéz, te reszkető . . .

Szívem körül ezüstből éreztem sziklavértet;
e pillanatban lelkem sok, sok mindent megértett:
az Istent és a Békét, a Gondot s Ünnepet. —

Kezét gyöngye hajamban megmerítette lágyan
s hallottam, hogy kimondja nevem' a bus imában . . .
És aztán halkán mondta, hogy már leülhetek.

Somlyó Zoltán.

TÁRCA.

Az új földesur.

Irta: Ujvári Péter.

Ladocán, amely azért nevezetes, mert onnan igazgatták a püspöki uradalmat, vagy két tucat zsidó lakott, jó és rossz zsidó, mint mindenütt, csak abban voltak egyformák, hogy módfelett ragaszkodtak a régi hagyományokhoz. Rangbéli, mint a nagyvárosokban, nem volt közöttük. De azért nem kell hinni, hogy nem akadt közöttük titulusos. Akadt bizony kettő is. Baum Jónás és Mendele Flamm. Egyszer egyik állott a társadalom legcsucsán, egyszer a másik, hogy kinek a titulusa előkelőbb, azt végérvényesen nem döntötte el a közvélemény, ami nem csoda, mert elismert tekintélyét mind a kettő a papoknak köszönhetette, akikkel összekötöttést tartottak. Baum Jónás unos-untalan a püspöki aulában, a káptalani házakban ácsorgott s tudván-tudták róla, hogy az eminenciás urnak a nagyprépost után ő a legfontosabb embere. A kupec, aki püspöki földéken éppen olyan nélkülözhetetlen, mint a tavaszi eső. Nem is hitták másképpen, csak a püspök zsidájának. Hát ez titulus. De ha nagy ur a püspök, a belzi rebbe még nagyobb és Mendele Flamm meg ennek volt a zsidaja. A rebbe zsidója: dem rebbszer jid, mivelhogy a szent ünnepeket nem otthon, hanem Belzben a szent embernél töltötte. Innen eredt, hogy Mendele Flamm és Baum Jónás váltakozva sütkéreztek a népszerűségben, mert a ladocaiak nem igen tudták eldönteni, hogy melyik közöttük a nevezetesebb zsidó: a püspök zsidaja-e, vagy a rebbe zsidaja.

A két ember nem is igen törődött ezzel. Csak egyszer volt emiatt nagy veszekedés. Baum Jónás kijárta a püspöknél, hogy a földjeiből kihalított egy darabot a zsidó temető részére és még csak pénzt se kért érte. Hogy a jó hírt elvihesse hitsorsosainak, elment szombaton a templomba és ekkor a nagy lelkesedés hatása alatt slisinek hívták a tóra elé,* holott a slisi régi jusson Flammot illette.

— Egy szégyen és egy gyalázat — dühösködött a megnyirbált jogu Mendele. A slisi kell neki. Slisi nélkül nem is tudna disznót hizlalni.

* Selisi a harmadik a rendben. A selisi a legelőkelőbb az aliják között.

A disznó volt Baum Jónás legérzékenyebb oldala. Ez a disznó az asszony ötlete volt, ő tiltakozott ellene, nem istenességből, csak azért, mert érezte, hogy a disznó nem illeti meg. Aki disznót nevel, annak rangja is legyen, a doktorénál semmiesetre se kisebb.

— Betti — mondta az asszonynak — ebből botrány lesz. Hogy gyövnünk mink egy disznóhoz? Hát mi vagyok én? Betti, ez a disznó mitőlünk egy nagy szemtelenség.

Ámde Bettinek nagyravágyó gondolatok motoszkáltak a fejében és megrendíthetetlenül a disznó mellett maradt. A ladocai zsidócskák megrökönyödtek, ilyen istentelenségre még nem vetemedett ladocai zsidóember és attól a naptól kezdve Baum Jónást Herr von Baumnak titulálták, az utcán, ha találkoztak vele, megsüvegelték, ami tudvalevőleg nem akárcinek dukál. Baum Jónást földig sujtotta ez a nagy respektus, mert tudta, hogy a disznót tisztelik meg vele felebarátai. Ennélfogva nem szerette, ha valaki a disznójára célzott. És mikor Mendele Flamm gyöngédtelenül a szeme közé vágta, igazán megharagudott, bárha egyébként csendes erkölcsű, szelid ember volt.

— Maga nimand — botránkozott Mendele szemtelensége miatt — mit henceg? Mit sajnálja tőlem a slisit. Ha én nem gyövök most a temetővel, akkor maga még meghalni se merne.

Mendele Flamm már megbánta a hevesességét. Egy házban laktak, a püspökében mind a ketten és ha eddig nem is voltak jó szomszédok, rosszak se voltak és meg kellett hagyni, hogy Baum Jónás nem törődött a más dolgaival. Az isten tudja, hogyan lesz ezután.

— Mendele — szidta magát, mikor a templom után haza ballagott — nagy számár voltál. Mit ugráltál? Mit kell egy borkereskedőnek ugrálni? Ha valaki borkereskedő, hát ne ugráljon.

Kinos sejtelmek nyomták a lelkét az egész uton és ezek csak akkor enyhültek meg, mikor a bor-raktára elé ért. Megsimogatta a szakállát és mosolygott. Csekélység, hogy kicsoda hordók állanak ott bent a csukott ajtó mögött. Szép pár ezrest csurgattak már ki ezek a hordócskák. Vidáman az udvarra fordult és nagyszerű szombati hangulatban lépkedett a lakása felé. A nap megsütötte a selymes kaftánját és egypár táncoló napsugarat a szívébe is eresztett. Különösen, mikor a kerekese kut elé ért. A szeme felvillant, de gyorsan ellobogott, mert eszébe jutott a slisi és gyanakodva pislogott Baum Jónásék lakása elé. Senkit se látott közülök, hát engedett a szívbeli vonzalomnak, a kut mellé sompolygott, a kávját gyöngéden megsimogatta és tekintete szerelmesen a mélységbe ereszkedett. Mintha szerelmes asszonyszemekbe nézett volna.

— Gut sabbesz, reb Mendele — fogadta az asszony — soká gyüttél.

— Soká — hagyta rá reb Mendele és kezeit áldóan az asszony fejére tette, aki mélyen hajlott meg az úra előtt. Aztán következtek a gyerekek. Mendele sorra megáldotta őket.

Mendele aztán az ablakhoz ült és lapozgatni kezdte a bibliát, amely a deszkáján hevert. Ekkor eszébe jutott valami. Az almáriumhoz ment, megnyitotta a fiókját és óvatosan emelgetett egy csomó asszonyi réklit, csak úgy az ujjai hegyével. A holmi alatt egy könyvecske feküdt. Takarékkönyv volt.

— Peszl — hívta az asszonyt — ide nézz. Ez aztán egy könyv, mi? Egy chümes*, aki nekem jót kíván.

— Nekem köszönheted — csigasztotta Peszl a kevély embert.

* A biblia.

— Neked, Peszl, meg a kutnak. A kutat, Peszl, ne felejtjük el. Nagyszerű asszony vagy te, Peszl lelkem, de a kut se kutya, én úgy éljek.

Az asszony szemével előbb az urát cirógatta meg, aztán a könyvet.

— Mennyi?

— Huszezer.

— Több kellene. Azoknak is több van.

Baumékre célzott. Mendele homloka elborult.

— Azok nem is zsidók — fakadt ki belőle a bossúsága.

— Hát éppen azért, Mendele. Mi jó zsidók vagyunk, hála istennek, hát többet érdemlünk. Több legyen. Mit gondolsz, lesz?

— Nüná nem lesz. Miért ne legyen? Nincs kurrensebb cikk a világon, mint a jó tiszta kutviz. És az, hál' istennek, van.

Többet nem beszéltek. Peszl az asztal mellé ült és a dájcs-chümezt olvasgatta. Lájenolt. Ugy elmélyedt a csodaszép legendák hangulatába, hogy mindenről megfeledkezett, még arról a másik chümesről is, amely a hálóréklik alatt volt.

Egyszerre felpattant. Borzasztó ijedtség riadozott az arcán.

— Keile! Keile! — kiáltott ki a konyhába — Keile, az istenért, hamar csukd be a konyhaajtót.

Mendele is följélt töprengéseiből.

— Mi az? mi az? — kérdezte rémülten.

Az asszony fölívta a fejét, körülszaglászott és még jobban rémüldözött.

— Hát süket vagy — kiáltott az urára. — Szagolj, hát tudni fogod.

— Mit szagoljak?

— A tejet. Azoknál odaát kifutott a tej.

— Szombaton?

— Nüná nem szombaton. Majd vár neked a tej vasárnapig, ha most forralják. És most idecsapódik a szaga és még eltréfizi a sóletet.

Peszl még a tej gőzétől is óvta a husos ételt, olyan jámbor volt. Keile szerencséire a konyhaajtót idejében bezárta, különben éhezhetek volna. Peszl bizony nem tálatatta volna a babot, meg a ricsetet, amely tejgőzzel keverközött.

— Hogy mit nem áll ki az ember azoktól a posektól — könnyített magán Mendele —. Már tejet is forralnak szombaton.

— Mit csudálkozol?

— Ki mondja, hogy csudálkozom? Én nem csudálkozom. Én már tíz évvel ezelőtt tudtam, hogy nekik nem lesz jó végük. Hát nem emlékszel arra a történetre a tfillimmal?

Dehogyan nem emlékezett rá. Sokszor elmondta neki Mendele, másoknak is. Könyv nélkül tudta már az asszony, de azért, hogy megint belekezdett, nem háborgatta. Hiszen tudta, nem jót fog most mondani Baumékról. És a rosszat akár ezerszer is meghallgatja az ember.

— Ez a tej — kezdte Mendele — semmi. Mi itt a csuda? Egy tréfa, hogy micsoda zsidó ez a Baum Jónás. Én tudom, micsoda zsidó, az ellenségeimnek legyen mondva. Hát hiszen tudod azt a históriát. Mintha ma történt volna, úgy az eszembe maradt. Hát úgy volt, hogy egyszer reggel akarok menni a klauzba és mit látok? Látom, hogy a tfillimnek egyik sarka lepattant. Hát tudtam én, hogyan pattant le? És mit csináljak most ezzel a tfillinnal, amelyiknek négy sarka helyett három van? Lehet ezzel imádkozni? Lehet ezzel emberek közzé menni?

Ments isten. Hát megyek át Baum Jónáshoz és mondom neki: Baum ur, maga ugyanis csak a második minjennel imádkozik, hát kölcsönözze nekem a tfillinjét. Azt mondja ő: mért ne? egy micve az egy micve. Hát kölcsön adta. Én megyek a templomba és kigyívök a templomból és tudom én, micsoda nyavalya volt rajtam, a tfillin kiment az eszemből és nem vittem be neki. Azt hiszed, kérte? Egy idea se. És azt hiszed, hogy másnap kérte? Egy fenét. És én mindig elfelejtettem visszaadni és ő mindig elfelejtette visszakérni és én azt gondolom: egy nyavalyát adom vissza neki, ha ő olyan könnyű zsidó, hogy nem is hiányzik neki. Mit szólsz hozzá Peszl, még csak nem is hiányzott neki. Ezt sohse fogom neki megbocsátani. Egy ilyen posejiszroel.

— Istentől volt, Mendele, hidd el.

— Nuná, nem istentől volt. Mi nincs istentől?

— Az úgy volt megírva, hogy az a szegény tfillin jobb fejre kerüljön. Hisz az egy szivszakadás volt, hogy addig milyen fejen volt. Egy szép különbség a te fejed és az ő feje. A vagyonomba legyen, hogy milyen különbség.

Egy kicsit elgondolkodott, aztán megint kezdte a szapulást.

— Hidd el, Mendele, az asszony a hibás. Ha ő nem vetette volna le a parókáját, akkor az ember is a régi maradt volna. Az asszony a hibás.

Mendele inkább az emberre haragudott, mint az asszonyra, de azért nem vitatkozott. Mert hiszen igaz, hogy az asszony forgatta ki Baum Jónást a zsidóságában. Hiszen nagy zsidó sohse volt a püspök zsidója, de valamit mégis csak megtartott a zsidóságból, ha nem is hitbeli vonzalomból, hát a szülei miatt, akiket szeretett és akik nála morzsolgatták le békés öregségüket. Ezek az öreg emberek régi ivásu zsidók voltak és ragaszkodtak a régi szokásokhoz. Baum Jónás jártában-keltében engedett bizony a beléje nevelt vallásosságból. Eleven sóvény választja el a zsidó embert a püspök kastélyától és aki mégis azon átfurja magát, hát arról, mint a juhockáról a gyapjút, valamit le-leszaggat. Baum Jónásról könnyen szaggathatta, mert Baum Jónás amolyan felvilágosodott zsidó volt. Roppant türelmes mások iránt, de önmaga iránt még türelmesebb. Baumné ennél fogva könnyen sikkaszthatott el egyet-mást az ő vallásos világából. Ugy tett, mintha észre se vette volna, vagy ha már szólni kellett, hát rendesen ezt mondta:

— Betti, a tata észreveheti. Előtte vigyázhatnál.

De nem vigyázott. Majd még a maga házában vigyázni fog. Itt talán ő az ur. Ő bizony és azt tehet, amit akar és az öregek miatt nem teszi csuffá magát az uradalom urai előtt, akik sűrűn látogattak el hozzájuk.

Ez uri barátkozás Baumnének a fejébe szállt. Borzasztóan fáj neki, hogy a kasznár csak úgy Baumné lelkemnek szólítja, de a kasznárné gögösen lenagysádozza. Ő azt szerette volna, hogy a kasznárné szólítsa őt Baumné lelkemnek, a kasznár pedig a nagysád címmel tisztelje meg, ahogy dukál. De hát azok a keresztények tudják, milyen módon hangsúlyozzák a rangkülönbséget. Az asszonyok a gögös ridegséggel, a férfiak a megalázó bizalmaskodással.

Baumné föltette magában: török-szakad, de ez így nem marad. Fognak még vele respektussal beszélni a keresztény urak és a keresztény uriasszonyok örülni fognak, ha barátkozhatnak vele.

Ugy érezte, hogy céljához legkönnyebben úgy közelíthetik, ha letompítja a vallásbeli ellentétet és a zsidóból éppen csak azt nem leplezi, ami végképpen leplezhetetlen.

(Folyt. köv.)